

FSS 2019

Special Edition

Friendship in the Time of Facebook

Голос Папи...

Шон Патрік ЛАБЕТТ

Etsi Deus non daretur

Хосе КАЗАНОВА

Сповідь і жити...

Пітер МАККОРМІК

Швейцарія Близького Сходу

Едвард АЛАМ та Джозеф РАХМЕ

СЛОВО ДЕКАНА

Вітаємо наших дорогих Читачів на сторінках спеціального випуску Факультету суспільних наук УКУ: "FSS Special Edition 2019".

Цього року ми розпочали серію щорічних міжнародних конференцій, об'єднаних темою Integral Human Development in the Digital Age. 25-27 лютого 2019 року відбулася перша конференція серії присвячена питанням дружби та міжособових стосунків у час стрімкого поширення соціальних мереж (Friendship in the Time of Facebook).

Тому хочемо поділитися з Вами матеріалами, які були створені нашими медійними партнерами, щодо деяких ключових ідей, роздумів, позицій та поглядів на дружбу у сучасному цифровому світі.

Особлива подяка співorganizаторам заходу, а саме - [Міжнародному Інституту етики та проблем сучасності \(ІІЕСІ\) УКУ](#) і [Аналітичному Центрові УКУ](#), які активно залучили свій експертний потенціал та міжнародну партнерську мережу. Переконані, що напрацювання, запропоновані Вам у цьому випуску, матимуть ефект свіжого погляду на "вічну тему" людських стосунків у контексті стрімких суспільних, технологічних та світоглядних трансформацій XXI століття.

З приємністю запрошуємо до співпраці та участі у наступній конференції нашої серії з темою Informational Overload, AI and Responsibility, яка відбудеться 26-28 лютого 2020 року.

Володимир Турчиновський

Верстка та дизайн
Андрій Шестак

Фото
Лесик Урбан
Андрій Шестак

Відео
Ігор Ревага

Факультет
Суспільних наук

Ukrainian Catholic University
ІІЕСІ International Institute
for Ethics
and Contemporary Issues

**АНАЛІТИЧНИЙ
ЦЕНТР УКУ**

Конференційні нотатки
Ірина Волощак

4

Etsi Deus non daretur -
релігія, секулярність та
демократія
Андрій Гриниха

32

Сповільнитись і жити
рефлексивно розмова із
Пітером МакКорміком
Орися Грудка

50

Принцип позитивної
суми як необхідна
передумова дружби
Мирослав Маринович

14

Майбутнє
людини:
технології,
патерналізм
та ідея
субсидіарності
Чеслав Порембські

20

Розповідайте
історії на
стоп'ятсот лайків
Дарія Мимка

28

Відродження
публічного
майданчику:
релігія та дружба
*Відео із розмови
Шона Кейсі та
Хосе Казанови*

49

Голос Папи у смартфоні:
розмова із Шоном
Патріком Лаветтом
Юрій Кушнір

8

(Не)сприйняття
іншого в умовах
глобального
релігійного
плюралізму -
підсумки дискусії
*Тетяна
Калениченко*

40

Як наша поведінка і
дружба змінюються в
епоху соцмереж
Андрій Бережанський

16

Швейцарія Близького
Сходу: розмова із
Едвардом Аламом та
Джозефом Рахме
Ельзара Галімова

22

КОНФЕРЕНЦІЙНІ НОТАТКИ

Ірина Волощак

Джерело: [Аналітичний Центр УКУ](#)

з 27 лютого по 1 березня 2019 року в Українському католицькому університеті відбулась конференція «Friendship in the Time of Facebook», яку організували: Факультет суспільних наук УКУ, Міжнародний інститут етики та проблем сучасності й Аналітичний центр УКУ.

Учасники мали змогу побувати на панельних дискусіях, семінарах і зустрічах присвячених темам приватності й впливу цифрового світу на людину, розвитку людського потенціалу в умовах глобального світу та збереження власної людськості й справжніх стосунків з людьми. Серед запрошених лекторів відомі міжнародні та українські філософи й науковці: Хосе Казанова, Пітер МакКормік, Мирослав Маринович, Шон Кейсі,

Ірина Старовойт, Алоїс Бух, Шон Патрік-Лаветт, Чеслав Порембські, Едвард Алам, Олег Турій.

На конференції не тільки презентували напрацювання у сфері розвитку людини у цифрову епоху, але й ставили багато етичних запитань. Ділимося ними з вами, щоб шукати відповіді разом.

Людина в цифровому світі

За словами професора Ягеллонського університету, Чеслава Порембські, ми живемо в Галактиці Цукерберга. Навіть не користуючись соціальними мережами, ми так чи інакше спілкуємось і зазнаємо впливу тих, хто значну частину інформації дізнається та інтерпретує саме через Facebook, Twitter тощо.

Високотехнологічність стала

нашою характерною рисою. Але чи змінилися ми самі? Наші базові потреби у спілкуванні та прийнятті залишилися тими самими, а от способи задовольнити ці потреби модифікувалися. Тож чи технічно опосередкована комунікація не створила штучну дружбу?

Facebook можна назвати середовищем дружнім до дружби (friendship friendly) і дружнім до споживачів (customer friendly). Саме так нас і бачать по той бік екрана, як частину більшої спільноти та потенційних покупців товарів чи послуг. Переліки наших друзів у соціальних мережах значно перевищують кількість тих, кого називаємо справжніми друзями. Ілюзія близькості насправді нас віддаляє, а заміщення понять «товарииськість» – «дружба» (friendliness – friendship) нівелює цінність правдивих взаємин.

Алгоритми розповідають нам про нас самих, впливають на нашу поведінку, редукують наші емоції. Проте, ми не повинні забувати, що лише через дружбу ми більше стаємо собою.

Порозуміння заради майбутнього

Під час вечірньої розмови з Мирославом Мариновичем говорили про принцип Win-Win із погляду дружби. Взаємодія заради взаємовигоди є виграною позицією. Це правило працює як і для особистих, так і для професійних чи міжнародних відносин. Паралелі між Аристотелем

і Митрополитом Андреем Шептицьким підкреслили, що основою дружби є порозуміння, спільні цінності, ідеї, дії. Майбутнє громади, держави, всієї світової спільноти залежить від уміння і прагнення правдиво вести діалог.

Також у рамках конференції відбувся показ і обговорення фільму про анексію Криму «Крим: темна таємниця Росії». Для іноземців – це нагода краще зрозуміти, що відбувається на півострові, для нас – це чергове нагадування про політичних в'язнів і критичну важливість єдності.

Освіта

Оскільки соціальні мережі стали джерелом новин і засобом їх швидкого поширення, часто ними так само успішно розлітаються фейки та маніпулятивні дані. Професійне використання Facebook для пошуку та перевірки інформації чи налагодження контактів стає навичкою, необхідною всім. Тож засвоювати її варто якнайшвидше. Потреба навчати дітей і дорослих медіаграмотності артикулюється давно, але зараз стає особливо важливою. Критичне мислення і базові інструменти верифікації інформації можуть врятувати від засилля брехні.

Виклики сучасності випробовують нас на стійкість, ставлення до дружби в будь-яку епоху випробовує нас на людяність.

Панельна дискусія
“Інтегральний
розвиток людини
та комунікаційний
потенціал XXI
століття”

ГОЛОС ПАПИ У СМАРТФОНІ

Юрій Кушнір
Джерело: Zbruc.eu

Шон Патрік Лаветт – директор англомовного “Радіо Ватикан” і саме та людина, яка стоїть за сторінками Ватикану і Папи у соціальних мережах. В розмові із Z розповів, як це – говорити від імені Папи і як Церква використовує нові технології для того, щоб промовляти до людей.

- Наскільки важко вести офіційні сторінки Папи та Ватикану в соціальних мережах, зважаючи на ту відповідальність, що покладена на вас?

- Коли ми говоримо про сторінку Папи, то маємо на увазі сторінки в Фейсбуці, Твіттері та Інстаграмі. Кожна з цих соцмереж є зовсім різною, виконує різні завдання і, відповідно, потребує застосування різних правил та стилів.

Інстаграм – це найпростіше, через те що у нас є гарні світлина Папи. Ці фотографії творять образи, що справляють дуже сильний вплив на людей. Однією із дуже сильних фотографій є та, де Папа виступає перед групою людей у Ватикані.

Він сидить на своєму кріслі, перед очима має текст промови. Серед людей сиділа маленька дитина з синдромом Дауна, у якої промова Папи викликала нудьгу. Дитина встає, підходить до Папи Франциска і сідає на порожньому кріслі поруч з ним. Папа бачить дитину, але не перериває промови. Дитина помічає фотографа, дивиться на нього, і ось – ми отримуємо кадр. У нас є прекрасне фото цієї прекрасної дитини з синдромом Дауна. Фото настільки спонтанне і настільки природне з Папою і його серйозним виразом обличчя під час промови. Одне фото викликає сильну реакцію зовсім різних людей. Тому що вони переймаються синдромом Дауна і нашим ставленням до інвалідності. Отже, з Інстаграмом все доволі просто. Ми просто публікуємо фотографію – і люди реагують, як правило, дуже позитивно.

Твіттер. Як відомо, Папа Франциск є другим світовим лідером за кількістю підписників у Твіттері. Чому? Люди, які підписуються на сторінку Папи, часто не є практикуючими католиками. Вони репрезентують всі релігії, а багато хто з них є невіруючими – агностиками чи атеїстами. Стає зрозумілим, що ці люди перебувають в пошуку. Вони шукають чогось більшого. Поза

політикою, економікою і поза межами цього хаосу. І якимось чином вони бачать, що ця фігура в білому здатна щось сказати про їхнє життя. Тому, звичайно, сторінка в Твіттері не викликає труднощів. Ми ведемо її і отримуємо дуже сильну реакцію. Наші найбільші виклики та проблеми розпочинаються у Фейсбуці. Кожного ранку моя робота полягає у гортанні стрічки коментарів. Звичайно, у нас є дуже сильні фільтри слів і фраз, які ви можете або не можете використовувати, але тролі, що отримують велике задоволення, пишучи негативні коментарі на сторінці Папи, знаходять способи обійти ці фільтри. Вони змінюють правопис слів. Беруть погане слово і просто змінюють орфографію. Тому доводиться перевіряти коментарі вручну і додавати ці версії поганих слів у наші фільтри. Це виснажливо, а часто навіть боляче. Це боляче особисто для мене, тому що Фейсбук показує мені обличчя тих протиріч, що розділяють сучасний світ. Половина світу шукає щось хороше, а інша половина світу просто хоче вв'язуватись у бруд, створювати неприємності та критикувати. Кожного дня на цій сторінці для мене відкривається контраст світла і темряви.

- Ви ведете стільки офіційних сторінок і одночасно є медіа-персоною, журналістом, але у вас немає особистої сторінки у Фейсбуку та в Твіттері. Чому?

- Моя робота полягає в тому, щоб представляти те, що говорить

Папа і Католицька церква. Не важливо, що я говорю. Враховуючи мою роботу, вести власну сторінку було б неприйнятним і могло б перерости до конфлікту інтересів. Будь-хто може сказати: «О, на вашій сторінці в Фейсбуку ви говорите це і це, а на сторінці Папи щось зовсім інше. Відсутність власних сторінок дозволяє зосередитися на одному. Моє життя було присвячене установі, і з часом я почав пов'язувати себе з тими повідомленнями, які доношу. Так що це не про мене, не про Шона.

стрічки коментарів. Звичайно, у нас є дуже сильні фільтри слів і фраз, які ви можете або не можете використовувати, але тролі, що отримують велике задоволення, пишучи негативні коментарі на сторінці Папи, знаходять способи обійти ці фільтри. Вони змінюють правопис слів. Беруть погане слово і просто змінюють орфографію. Тому доводиться перевіряти коментарі вручну і додавати ці версії поганих слів у наші фільтри. Це виснажливо, а часто навіть боляче. Це боляче особисто для мене, тому що

Мова йде про Церкву, Папу, Бога, добро, мир, любов, місію і все інше. Твіттер. Як відомо, Папа Франциск є другим світовим лідером за кількістю підписників у Твіттері. Чому? Люди, які підписуються на сторінку Папи, часто не є практикуючими католиками. Вони репрезентують всі релігії, а багато хто з них є невірними – агностиками чи атеїстами. Стає зрозумілим, що ці люди перебувають в пошуку. Вони шукають чогось більшого. Поза політикою, економікою і поза межами цього хаосу. І якимось чином вони бачать, що ця фігура в білому здатна щось сказати про їхнє життя. Тому, звичайно, сторінка в Твіттері не викликає труднощів. Ми ведемо її і отримуємо дуже сильну реакцію. Наші найбільші виклики та проблеми розпочинаються у Фейсбуці. Кожного ранку моя робота полягає у гортанні

Фейсбук показує мені обличчя тих протиріч, що розділяють сучасний світ. Половина світу шукає щось хороше, а інша половина світу просто хоче вв'язуватись у бруд, створювати неприємності та критикувати. Кожного дня на цій сторінці для мене відкривається контраст світла і темряви.

- Ви ведете стільки офіційних сторінок і одночасно є медіа-персоною, журналістом, але у вас немає особистої сторінки у Фейсбуку та в Твіттері. Чому?

- Моя робота полягає в тому, щоб представляти те, що говорить Папа і Католицька церква. Не важливо, що я говорю. Враховуючи мою роботу, вести власну сторінку було б неприйнятним і могло б перерости до конфлікту інтересів. Будь-хто може сказати: «О, на вашій сторінці в Фейсбуку ви говорите це і це, а на сторінці Папи

щось зовсім інше. Відсутність власних сторінок дозволяє зосередитися на одному. Моє життя було присвячене установі, і з часом я почав пов'язувати себе з тими повідомленнями, які доношу. Так що це не про мене, не про Шона. Мова йде про Церкву, Папу, Бога, добро, мир, любов, місію і все інше.

- Яка частка вас у цих відповідях на Фейсбуці та в Твіттері? Де закінчується ваша точка зору і починається позиція Ватикану?

- Коли Папа говорить про мир і любов – всі щасливі. У момент, коли Папа починає говорити про соціальні питання, про імміграцію, міграцію, з'являється багато коментарів. Велика частина наших користувачів є на Філіппінах (97% населення там – католики), другі після Філіппін – Сполучені Штати Америки. Частиною мого завдання полягає в тому, щоб задовольнити цю аудиторію з різних частин світу, з зовсім відмінних культур. Моя робота в основному полягає у фільтрації та модерації. Слідкувати за тим, щоб спілкування не вийшло з-під контролю. Щоб воно не стало вульгарним, непристойним або образливим. У випадку, коли таке трапляється, моя робота – це "сховати – видалити – забанити, забанити – сховати – видалити". Насправді, коли хтось каже щось погане, завжди є той, хто відповідає йому чимось хорошим. І я можу сидіти склавши руки,

спостерігаючи за цією рівновагою, навіть не втручаючись.

- Як змінилося спілкування між Папою і прихожанами у часи соціальних мереж?

- Коли працюєш з п'ятьма різними Папами, то спостерігаєш за тим, як змінилися не лише технології чи стилі управління різних Пап, але також, як змінилися стосунки між людьми у час соціальних медіа. Я не хочу повторювати ті речі, що були сказані до мене, і напевно сказані набагато краще, та варто розуміти, що соціальні медіа суттєво змінили стосунки між людьми. Ці зміни є однією з причин того, що Папи, починаючи з Бенедикта 16 (першого Папи, що з'явився у Твіттері і першим мав власну сторінку у Фейсбуці), постійно повторюють одне й теж – технології це добре. Соціальні медіа – це чудовий інструмент, що допомагає нам швидко і ефективно зв'язуватися з людьми, та вони ніколи не зможуть замінити міжособистісних живих відносин. Тобто одне не є хорошим, а отже, інше поганим. Ми потребуємо обох. Живучи в світі соціальних медіа, ми існуємо в реальності соціальних медіа. Це те, чим воно є, але не можна відкидати живого фізичного контакту. На певному етапі є ця точка, коли потрібно простягнути руку і доторкнутися.

- Ви починали працювати на радіо, але потім правила гри змінилися. Як ви і Церква пристосувалися до приходу соціальних мереж?

- Мені подобається, як ви сказали «правила гри», тому що іноді це відчувається як певна гра і правила змінюють цю гру. Не змінилися правила, сама гра змінилася. Щоб це розуміти, потрібно знати, де ми сьогодні і звідки ми прийшли. Ми прийшли від усної традиції, традиції розповіді до Гуттенберга, віддрукованої традиції до звуку. 1929 рік, Пій 11 покликав винахідника однієї технології. Він хотів використати її, щоб охопити якомога більше людей з максимальною ефективністю. Цим визначенням ми послуговуємося для соціальних медіа. Отже, 1929 рік, Папа питає: «Якими технологіями ми володіємо? Як ми можемо використати ці технології для того, щоб якомога швидше дістатися до максимально великої кількості людей? Гільєрмо Марконі відповідає, мовляв, у мене є такий пристрій і він називається радіо. В цю мить народжується Радіо Ватикану. Потім Папа Іван Павло 2, Папа з

Польщі, говорить: «Одного радіо замало, людям потрібна картинка», і ми створюємо телебачення Ватикану. В один день приходять соціальні медіа, і Папа Бенедикт питає: «Що таке, цей Твіттер? Він може бути корисним? Чи може він допомогти нам говорити до більшої кількості людей?» Ми відповіли: «Так, святий отче». «Тоді нам потрібно його використовувати», – сказав Папа. Таким чином, Церква дивиться на те, що з'являється, а потім використовує ці винаходи для того, щоб охопити якомога більшу кількість людей. Але використовує їх за двох умов. Технологія, яку ми використовуємо, повинна бути доброю, служити Богові та людству, бути такою, що наближає людей до Бога, піднімає вгору, що возвеличує нас і робить кращими людьми. Друга умова: вона повинна бути корисною. Що ми розуміємо під корисним? Ми маємо на увазі, що технологія повинна возвеличувати нас і водночас зближувати. Що ми бачимо? (малює в повітрі хрест).

- Уявімо, що завтра Фейсбук зникне. Чи готова Церква до втрати цього каналу спілкування? Якими альтернативними способами спілкування з молоддю вона володіє?

- Я не думаю, що він зникне, швидше зміниться. Він вже змінився, і цей процес продовжується. З фізики нам відомо, що матерія не створюється і не зникає, вона просто постійно перетворюється. Це суть технології. Одна річ не закінчується, а починається щось інше. Все змінюється і розвивається відповідно до потреб

людини. Таким чином, ми бачимо, що є хорошим і корисним і як ми можемо перетворити це у щось нове. Постійний перехід. Як і з людськими істотами людина. Наші тіла, наш розум, наше життя постійно перебувають у стані переходу. Тому ми дивимося на те, що відбувається, застосовуємо ці два критерії: чи це добре, чи корисно. Якщо ми можемо відповісти на ці питання позитивно, то пристосовуємося до цієї технології.

- Як у місці з такою великою кількістю брехні і маніпуляцій (тобто у Фейсбуці) люди можуть довіряти словам Папи та Ватикану?

- Чи можуть вони нам довіряти? Довіра – це велике слово. Всі відносини засновані на довірі. Якщо я не довіряю людині, я не буду говорити з нею своїм серцем, а тільки головою. Чому ми довіряємо? Ми просто повинні навчитися дивитися не тільки на речі, а і у їхню суть. Велика небезпека соціальних медіа полягає в тому, що вони рухаються занадто швидко. Ми втрачаємо здатність дивитися людям в очі та в серця. Настільки поспішаємо перейти до наступного кроку, щоб відволіктися і забути. Зайняті прокручуванням нашого екрану і забуваємо зупинитися та запитати! Чому це відбувається? Чому ми повинні довіряти Папі понад іншими? Тому що Папа і Ватикан намагаються бути понад внутрішньою політикою, економікою і прагнуть дивитися на речі з вищої перспективи. З того,

що ми називаємо макрокосмічним баченням, а не мікрокосмічним. Дивитися з іншої точки зору і завжди ставити собі одне питання: так це бачить Бог?

- Часто здається, що сучасний світ обмежується радіусом існування Фейсбуку. Як Церква спілкується зі світом поза соціальними медіа? З тими частинами світу, де люди нічого не знають про Фейсбук та Твіттер?

- Знаєте, життя – це постійний виклик. І одним з найважливіших викликів для нас є спроба відправитися у світ поза собою. Вийти за рамки наших обмежень. Це частина нашого навчального досвіду. Навчитися бути повноцінною людиною. Виходити за рамки наших обмежень і інспірувати те, що ми називаємо культурою зустрічі. Зустрічі з кимось іншим. Але не зустрічати когось з точки зору власної перспективи, а зустрічати у їхньому світі. Нам потрібно кидати собі виклики. Вийти, відчувати, простягнути руку, побачити, почути, понюхати, відчувати на дотик і смак. Сенсорні переживання, що роблять нас людьми. Ми люди, тому що володіємо цими п'ятьма почуттями. Соціальні медіа

дозволяють використовувати два з п'яти наших почуттів. Це навіть не 50 відсотків. Нам потрібно повернутися до використання цих п'яти почуттів. До переживань. Не боятися. Одна з труднощів соціальних медіа – це ілюзія комфорту та безпеки у власному середовищі. Увесь світ прямо в моєму телефоні. І чому мені потрібно вставати, виходити і зустрічатися з іншими у їхньому світі. І це виклик для всіх нас. Не тільки для Церкви.

- У часи соціальних мереж ми перебуваємо у певному інформаційному вакуумі. Що ви думаєте про роль журналістів у боротьбі з цим інформаційним вакуумом?

- Мета журналістики завжди полягала в тому, щоб розповідати історії. Привести людей до усвідомлення того, чого вони не знають. Тому частково – це надання інформації. Також нам потрібно залучати людей. Як залучити людей? Ми створюємо відчуття ототожнення себе з чимось. Ми говоримо людям, що це важливо для них. Якщо вони не звернуть уваги на наші слова, то щось погане може статися з ними, тому їм краще слухати та звернути увагу. Ми залучаємо людей, надаємо їм інформацію. Ми говоримо їм те, чого вони не знали раніше. Ми їх навчаємо. Надаємо досвід, розповідаючи історії, які допомагають їм краще розуміти. Журналісти взаємодіють з людьми, питають їхню думку. І це одна з найбільших переваг, яку дають соціальні медіа. Так, їхня думка важлива. Це не просто ми говоримо до когось, ми і водночас слухаємо. Саме так творяться людські відносини. І п'яте (тому що це завжди п'ять) – натхнення. Залучати, інформувати, навчати, взаємодіяти та надихати – це основна роль журналістики. Хороша, солідна, потужна, мотиваційна журналістика полягає в тому, що коли я закінчую перегляд програми чи читання статті, то трішки змінююся. Якщо люди, що прочитають це інтерв'ю, залишаться тими ж, що були до його прочитання, наша робота провалена.

- Чим вам не здається, що у світі Фейсбуку журналістам стало важче робити це? Надихати та інформувати?

- Ні, я так не думаю. Проблема не в цьому. Не можна звинувачувати Фейсбук. Фейсбук – це в першу чергу алгоритм, лише серія цифр, а мова йде про нас і про нашу творчість. Це відноситься до нашої правої сторони мозку, яка дозволяє використовувати нашу творчість, інтуїцію та застосовувати нові технології. Ми творимо технології, а не технології творять нас.

ПРИНЦИП ПОЗИТИВНОЇ СУМИ
ЯК НЕОБХІДНА ПЕРЕДУМОВА
ДРУЖБИ

Мирослав Маринович

«Мені б хотілось показати Шептицького нашим сучасником. Він дуже часто суперечив своєму часові, думаючи про майбутнє», – говорить Мирослава Маринович, проректор із питань призначення та місії Українського Католицького Університету.

Відео запис лекції-розмови під час Міжнародної конференції “Frindship in the Time of Facebook” він розповів, як можна поєднати ім’я Митрополита Андрея з такими поняттями як додана вартість, позитивна і нульова сума. А також про те, в чому Шептицький підтримував націоналістів і як це все пов’язано із дружбою.

Модератором зустрічі стала Наталія Бордун, директор Інституту лідерства та управління УКУ.

Я К НАША ПОВЕДІНКА І ДРУЖБА ЗМІНЮЮТЬСЯ В ЕПОХУ СОЦМЕРЕЖ

Андрій Бережанський

Джерело: [Аналітичний Центр УКУ](#)

Досліджуючи в рамках Аналітичного центру УКУ те, як технології впливають на людину, як грань між цифровим і реальним світом стирається із кожним днем, для мене цікаво було обговорити ці питання в рамках конференції "Дружба в епоху Фейсбук", зокрема взявши участь у панельній дискусії "Вплив Соціальних мереж на політичні та соціальні структури суспільства"

То що ж означає дружба у часи Фейсбуку?

Нещодавно Стенфордський та Нью-Йоркський університети опублікували дослідження, в якому група осіб, яку вчені попросили не користуватися Фейсбуком, після експерименту почувала себе значно краще, щасливіше, продуктивніше і менше хотіла повертатися назад у цю соціальну мережу. В той самий час, коли мене Фейсбук помилково заблокував на декілька днів через

спробу змінити контактний емейл, я мав нагоду на власному прикладі три дні дізнаватися, як виглядає життя без Фейсбуку. Я не сумував за контентом, але я помітив, що випав із частини суспільного життя. Адже Фейсбук - це запрошення на події, робочі та приватні чати, люди, з якими я активно спілкуюсь, не маючи навіть їх номерів телефону. Тобто для мене, Фейсбук - це своєрідні ворота у добрий шмат суспільного життя.

В той же час, двоє з трьох українців не користуються Фейсбуком - тобто добра більшість. І якось собі живуть з тим. Відповідно, цікаво невже третина українців живе іншими подіями, спільнотами і чатами, ніж решта?

Від чого рятують і на що шкодять соцмережі

Вищезгадане дослідження американських університетів якраз розглядало відсутність фейс-ту-фейс комунікацій, як ключової проблеми спілкування в інтернеті. Попри це, пригадую як двадцять років назад я стояв у довгій черзі аби подзвонити зі Скадовська додому із приміщення Укртелекому. Хто дивився нещодавно "Зелену Книгу", міг зауважити що ще 50 років назад люди взагалі листи писали одне одному із подорожей.

Це більш романтично, проте зідзвонитись із заморського аеропортного вай-фаю все-таки непогана розкіш, яка стала нормою. Таким чином, якщо ви живете на різних континентах - соціальні мережі - ваш рятівник, якщо на одній вулиці - шкідник.

Тому все залежить від часу, який ми проводимо там. І тут шкода соціальних мереж полягає в тому, що їхня бізнес-модель націлена змусити нас якомога більше "зависати" на їхніх платформах. Принагідно, цей час пов'язаний із сильними емоційними переживаннями: пригадайте як можете безкінечно скролити стрічку новин, або як переживаєте ті перші 10-30 хвилин після того, як опублікували щось і "пішли" лайки... або ще гірше - "не пішли".

Дана бізнес-модель базується на принципах Економіки Уваги. Про неї гарно написав Майкл Голдхабер ще у далекому 1997 році. Автор погоджується, що ми живемо в економіці, яка ґрунтується на інформації. Але така кількість інформації не може стати ресурсом, адже в економіці ресурс має бути вичерпним. Тоді як надзвичайно малий відсоток інформації є

Панельна
дискусія "Вплив
соціальних мереж
на соціально-
політичну структуру
суспільства"

обмеженим сьогодні. А що є обмеженим та вичерпним нині - це наша увага.

Що про мене знає і не знає всесвітня павутина

Протягом нашої годинної дискусії, я зауважив, що декілька слухачів часто брали до рук смартфон і довго не відривали погляду від екрану. Тобто люди, витративши час аби прийти сюди і послухати інших наживо, чомусь сидять і гортають онлайн-ових людей. І це відбувається (зазвичай) не тому, що доповідачі нудні та не цікаві, а тому, що програми в смартфонах надто добре вивчили як захопити нашу увагу. Хто вважає, що він не така уже й легка здобич таких сервісів, рекомендую спробувати в онлайн-версії Gmail друкувати лист англійською. Ви здивуєтесь як система вдало закінчує фрази після написання

буквально декількох перших літер. Для мене було шоком наскільки машина читає мої думки моїм ж письмовим стилем.

Такі речі якщо не лякають й дратують, то бодай насторожують. Адже мене прослуховують не як спец. служби своїх опонентів, а як батьки підлітка. Прослуховують з тим, аби потім впливати на мою поведінку. І це сьогодні відбувається в абсолютно унікальному для людства середовищі. Адже, якщо взяти Фейсбук, жодна країна чи релігія не мають спільноти з 2-х мільярдів осіб. Осіб, які спілкуються без живого візуального контакту.

Даний масштаб вражає. До прикладу, люди, які агітували за Брексіт використали за 10 тижнів кампанії 1 мільярд рекламних повідомлень опертих на даних про виборців Британії. Все аби достукатись до кожного якомога таргетованіше. Люди, які робили кампанію Д. Трампу, використали загалом 40-50 тисяч різних версій його рекламних повідомлень. Бо те, що переконає мене - не факт, що вплине на вас. Але якщо нам на вушко прошепотіти спеціально для нас написані фрази - то вони вплинуть на обох, а ми навіть не знатимемо, що купились на різні речі.

Гарвардський професор Шосана Зубоф називає таку ситуацію "наглядний капіталізм" (surveillance capitalism). Тобто інформація про нас та оцифрування нашої поведінки лягають у бізнес-моделі компаній. Адже Google просто не зможе існувати, якщо там не буде реклами. А щоб там була реклама в стилі Google, системі треба якомога більше знати про мене.

Отож, велику загрозу, яку нам несе інтернет - це формування альтернативного "Я" під регулярним завуальованим впливом нереалістичних стандартів. В інтернеті усі підтягнуті та засмаглі, всі займаються чимось вражаючим та мають гарний настрій. І це природно тисне, коли своя реальність трошки інша. Але і реальність тих ідеальних людей зовсім не така. Тому, як на мене, аби грань між цифровим та реальним стиралась у правильних місцях, важливо у Мережі бути собою. Бо просто бути собою не складно. Складно бути і в гармонії з собою, і активним у суспільних структурах та процесах.

МАЙБУТНЄ ЛЮДИНИ: ТЕХНОЛОГІЇ, ПАТЕРНАЛІЗМ І ІДЕЯ СУБСИДІАРНОСТІ

Чеслав Порембські

*Чеслав Порембські,
габілітований доктор
філософії, професор
Ягелонського Університету,
професор Європейського
Університету ім.
Ю.Тішнера, Польща.*

*Пан Чеслав займається
соціальною філософією,
теорією цінностей та
етикою.*

*Член ради директорів
Центру політичної думки
та редакційних колегій
"Civitas" (Варшава) та
"Ethical Perspectives" (Лювен).
Член ради Міжнародного
інституту етики та
проблем сучасності (IIECI)*

Яким є майбутнє людини та людства загалом зважаючи на надзвичайно швидкий розвиток техніки та технологій?

Які загрози стоять за цим для людського буття?

“Прогрес настільки швидкий, що все змінюється в межах одного покоління: коли я був у віці молодих людей, що зібралися у цьому залі, я все ще платив за дзвінки в інші країни світу. Ви смієтеся, але Skype тоді ще не придумали – тому що Інтернету не було.

Ми часто не замислюємося над тим, що носимо в кишені пристрій, обчислювальна потужність якого вище, ніж у комп’ютера, що забезпечував перший політ на Місяць. А минуло лише близько 50 років.

Цей швидкий поступ часто описувався як в художніх книгах так і філософських антиутопіях XX століття. Я можу сказати із впевненістю, вони справджуються сьогодні”.

Чи людина зможе залишитись людиною зважаючи на трансгуманізм, клонування, роботизацію та ідеї ідеальних кіборгів?

Чи людина, яка відкинула “тайну” та всебільше хоче пізнавати зможе зупинитись?

ШВЕЙЦАРІЯ БЛИЗЬКОГО СХОДУ

Ельзара Галімова
Джерело: [Zbruc.eu](https://zbruc.eu)

Про політику на Близькому Сході, осмислення громадянської війни, впливи культурного розмаїття та релігії на повсякденне життя Лівану, роль діаспори Ельзара Галімова розмовляє з професором факультету гуманітарних наук Університету Нотрдам (Ліван) Едвардом Аламом та істориком Джозефом Рахме з Лівану.

Панельна дискусія
"Дружба і людський
розквіт в цифрову
епоху"

Про ставлення до біженців у Ліванській Республіці та Європі

- Професоре, як геополітична ситуація на Близькому Сході та війна в Сирії впливають на життя в Лівані?

- Ліван – дуже маленька країна з населенням 4 млн людей. У результаті війни в Сирії у Лівані від 2011 року перебуває майже 2 млн біженців. ООН називає офіційні цифри в 1,2 млн людей – тих, яким надавали певні послуги, але, думаю, що реальна цифра близька до двох мільйонів.

У нас немає мільйона біженців, які живуть у наметах. Частина таких є, але у загальному сирійські біженці поселилися поміж релігійними

громадами Лівану.

Коли кількість біженців вимірюється третиною населення країни – це безпрецедентно. Крім того, ми маємо півмільйона палестинців-біженців з Ізраїлю. Ситуація дуже складна. Немає ніякого плану надання громадянства біженцям, особливо палестинцям, хоча зрозуміло, що вони не можуть повернутися до своєї країни. Принаймні найближчим часом через ситуацію на Західному березі річки Йордан.

Всі експерти казали, що якщо війна в Сирії триватиме більше року, вона пошириться на Ліван. Всі інгредієнти, які підтримують вогонь війни у Сирії, присутні в Лівані. Ї були люди, які активно хотіли почати цю війну. Але минуло вісім років – і війни немає. Це диво. Люди, які могли б почати громадянську війну в Лівані, чітко вирішили цього не робити. Вони вивчили урок про громадянські війни.

До розмови долучається друг професора Алама історик Джозеф Рахме з Лівану.

Проф. Рахме: Війна в Сирії розпочалась у 2011 році і досі не добігає до завершення. Іран став активним учасником цієї війни. Це ускладнило ситуацію, адже Ізраїль виступає проти таких дій і відчуває загрозу національній безпеці своєї країни. Тому зараз ми спостерігаємо більше бомбардувань і військових атак Сирії з боку Ізраїлю. Крім того, у війну в Сирії втрутилися росіяни. Росія має прагнення там залишатися, адже історично вона хотіла мати вихід до Середземного моря. Зараз вони його мають і хочуть посунути далі.

Сирія займає важливу частину так званого «шиїтського півмісяця», до якого входять Іран, Ірак, Сирія та Ліван. Зараз регіон більш вразливий політично, враховуючи ситуацію довкола Ірану та його ядерної програми.

Великий відсоток біженців дестабілізує ситуацію, виснажує державу на всіх рівнях: освіта, інфраструктура, рівень злочинності. Ця довготривала присутність певним чином підриває нашу країну. Позитивний бік ситуації – дешева робоча сила. Багато ліванців зараз беруть на роботу сирійських працівників, тому що вони не такі вимогливі, їм не треба сплачувати страхівку, вони готові більше працювати за меншу плату. Однак це створило проблеми самим ліванцям, адже вони втрачають робочі місця на користь сирійців. У Лівані високий рівень безробіття, багато ліванців покинули країну.

Для декого така сирійська присутність на користь, адже якщо хоча б частина сирійців стануть громадянами Лівану, це змінить демографічний релігійний розподіл у країні. Більшість сирійських біженців – суніти, а дехто з ліванських сунітів хотіли б, щоб завдяки сирійцям зросла кількість сунітського населення. Після війни в Іраку конфлікт між сунітами та шиїтами став яскравою рисою політики регіону.

- Як змінити ставлення європейців до біженців із Сирії?

Проф. Рахме: Міграція є важливим глобальним питанням, а Сирія має 10 млн мігрантів. Половина населення Сирії покинула країну. Біженців сприймають у Європі особливо негативно, тому

що місцеві вважають, що втрачають роботи через них. Але, на мою думку, тут сильніше впливають відмінності у культурі, оскільки більшість біженців є мусульманами, які мають інакші цінності, дуже сильну прив'язаність до сім'ї, багато дітей та не надто велике бажання інтегруватися в культуру. Присутність біженців створює підґрунтя для радикальних правих популістських рухів по всій Європі. Через це є певні напруження у європейських країнах.

Німеччина, на мою думку, найкраще справляється з інтеграцією біженців. У них є цілі програми з інкультурації, мета яких – щоби біженці стали частиною суспільства. Але й вони не можуть запобігти негативному ставленню громадян. Насправді рівень злочинності серед сирійців дуже низький, але до них прикута увага через їхнє мігрантське походження. Франція провалилась у питаннях інкультурації. Деякі райони перетворилися на мусульманські гетто, не інтегровані у суспільство. У США такої проблеми немає, адже мусульмани – частина суспільства.

Про вплив релігії на життя Лівану

- Яким чином пов'язані релігія та політика у Лівані?

Проф. Алам: Ліван – конфесіональна республіка. До головних релігійних громад належать християни, більшість з яких мароніти, які є апостольською антиохійською Церквою, а також православні, греко-католики, мусульманські громади шиїтів, сунітів, друзів. Іудеїв залишилося дуже мало, хоча в певний період іудеї були важливою частиною населення Лівану.

Конфесіоналізм полягає у розподілі влади між основними релігійними групами. Від 1943 року було розроблено неписане правило, згідно з яким президентом мав бути християнин-мароніт, прем'єр-міністром – мусульманин-суніт, а спікером парламенту – мусульманин-шиїт. Після останньої Ліванської війни християни стали менш вагомою політичною силою. Хоча поділ влади закріплений конституцією, сьогодні влада перейшла від президента до прем'єр-міністра, який є сунітом. Суніти зараз мають найбільшу владу за законом, але де-факто більше влади належить шиїтам, адже у їхньому розпорядженні потужна «міліція» (парамілітарна організація) – Хізболла. Хоча сьогодні Хізболла потужна також на освітньому, соціальному, політичному рівні та є частиною уряду.

Кожна з релігійних груп налаштована по-різному щодо союзників за межами Лівану. Так, шиїти пов'язують себе з Іраном, суніти – з Саудівською Аравією. Християни поділені, дехто підтримує президента та його зв'язок з Хізболлою, а тому й Іраном, а деякі підтримують прем'єра та цей дивний зв'язок із Саудівською Аравією, Ізраїлем та США з їхніми новими політиками на Середньому Заході.

Ліван – це розмаїття релігій та етнічних меншин, яке сягає в тисячолітню історію. Тоді

перші християни-мароніти, які підтримували Халкедонський собор та імператора Візантії, прийшли на цю територію в результаті гонінь з боку інших християн.

Схожу ситуацію можна знайти у появі шиїтів, сунітів та друзів у Лівані після розквіту ісламу. Ліван стає землею, де всі меншини проживають разом і якимось чином симпатизують одне одній, оскільки мають схожу історію. Ліван завжди був мультиконфесіональним, але Османська імперія під час свого правління загострила різницю між релігійними громадами. У 19 столітті це стає інструментом контролю Лівану, особливо через те, що союзниками маронітів були Італія та Франція.

- Яка роль релігії сьогодні? Наскільки вона впливає на життя громадян?

Проф. Алам: У Лівані немає розділення церкви та держави, як на Заході. Публічний простір належить усім, але кожен входить до нього зі своєю релігійною ідентичністю. Це не залежить від того, чи є людина на персональному рівні релігійною чи ні. Ти можеш не бути віруючим християнином, але на публіці тебе сприймають все одно як християнина. Тому релігія досі грає величезну роль у питаннях ідентичності та політики.

Баланс у розподілі влади стосується не тільки різних її гілок, а й самого парламенту, де половину депутатів становлять мусульмани, а половину – християни. Всі міністри також мають представляти цю рівність. На юридичному та політичному рівні релігія відіграє найважливішу роль, але на питання, наскільки глибокими є релігійні вірування людей, що ми розуміємо під вірою, як релігія впливає на щоденне життя, може бути інша відповідь.

Я не впевнений, наскільки глибоко релігія на духовному рівні увійшла до політики у Лівані, оскільки у нас високий рівень корупції (у 2018 році Ліван посів 138 місце зі 180 у рейтингу корупції Transparency International – Z.). Різниця між корупцією в Лівані та, скажімо, у Росії полягає в тому, корупція в Росії виглядає як моноліт, вона зосереджена в одній людині та одній політичній силі. Ліванська корупція теж конфесійна. Корупцію кожної релігійної групи відслідковує інша релігійна група та зупиняє її. Саме через це не існує диктатора, який має цілковиту владу.

- У грудні 2013 року під час Революції гідності священники Михайлівського собору у Києві відчинили браму монастиря для поранених протестувальників, де надавали їм допомогу. Як релігійні лідери поводитися під час громадянської війни у Лівані?

Проф. Алам: Наш випадок сильно відрізнявся від українського. Деякі релігійні лідери фактично грали подвійну роль та ставали лідерами мілітарними. Як бачимо, знову не було розділення Церкви та держави, адже релігійний лідер також міг бути політичним лідером. Це як зараз Хасан Насралла, лідер Хізболли, для шиїтів. У нас не

було такого, щоб, як в Україні, якась православна громада підтримала низовий місцевий рух людей за права та гідність.

Про переосмислення громадянської війни в Лівані

- Чи існує в Лівані єдиний історичний наратив стосовно громадянської війни?

Проф. Алам: У нас таких наративів багато не тільки стосовно війни, а й історії Лівану загалом. Складно навіть домовитися, яку саме історію викладати у школі. З цієї ж причини кожен пише історію з власної перспективи. Але якщо ви – православний християнин, який пише історію Лівану, то інші ще до того, як прочитають вашу роботу, будуть знати, що ви там збиралися сказати – чи вважатимуть, що знають. Те саме стосується якоїсь «іншої» історії Лівану, написаної людьми іншої конфесії. У нас перш ніж щось читати, перепитають: «А хто це пише?»

- Тоді як же пишуться підручники?

Проф. Алам: Цікаве питання. У підручниках історії або оминають певні складні питання, або їх подають дуже вузько з погляду певної релігійної групи.

- Якими є шляхи примирення в Лівані після громадянської війни?

Проф. Алам: Це проблема, адже ми ніколи не мали нічого на кшталт публічного примирення. Нічого, що хоча б нагадувало те, що відбувалося, наприклад, у Південній Африці. Існують недержавні громадські організації, які намагаються говорити про війну, є деякі герої, які виникли з

християнського чи мусульманського боку, люди, які публічно просили прощення, які намагалися вчити прощенню та примиренню. Але все це не систематично. Чому так відбувається? Я думаю, ніхто не пояснить. Через розмаїття Лівану у нас немає центральної сили.

- Чи змогли люди пробачити один одному те, що заподіяла війна?

Проф. Алам: Знаєте, ліванці ділять публічний простір, але намагаються жити відокремлено у своїх громадах. Тобто є регіон в горах, який на 99% маронітський, інший на 99% православний, далі – на 99% сунітський чи шиїтський. Наприклад, найголовніші міста: Жунія – християнське місто, Сайда – сунітське місто, Сур – шиїтське місто. Тобто різні релігійні групи живуть у межах своєї громади. У нас мало змішаних шлюбів.

У публічному просторі стосунки є більшою мірою утилітарними, ми маємо поводитися добре з мусульманами – і вони будуть так само з нами. Ми маємо жити разом, щоб вижити. В одних громадах до інших досі існує багато підозр. Є винятки, звісно. В нашому університеті є багато шиїтських студентів, які дружать з християнами та навпаки. Але це більше винятки, ніж правила.

- Наскільки можливо побудувати мости між людьми різних конфесій після війни? Чи є чинники, які творять спільну ідентичність для різних мешканців країни?

Проф. Алам: Лівану допомагає те, що це невеличка країна з невеликою кількістю населення. Говорячи про спільну ідентичність, я думаю, що вона формується, зокрема через мистецтво та музику. Наприклад, ми маємо співачку Фейруз, яка є свого роду іконою ліванської музики. Її обожнюють усі араби у Лівані та поза Ліваном, суніти та шиїти. Так само її люблять християни, які вважають її своєю співачкою, бо вона православна християнка. Вона одружена з чоловіком, генієм її музики, який є представником маронітів. Тому ця пара одною ногою на Заході, іншою – на Сході. Вони дійсно цінують давньосирійську музику, давню арабську, але також гарно обізнані в класичній західній музиці. Їхня творчість – змішання різних традицій, яка хвилює всіх ліванців.

Я не зустрічав ліванця будь-якого віросповідання чи поглядів, який би не асоціював себе з

музикою Фейруз – як представницею того, що називається ліванським. Навіть палестинці у Лівані асоціюють Фейруз із собою, бо деякі її пісні були про палестинців.

Ліван у золоті роки називали Парижем чи Швейцарією Середнього Сходу, люди приїжджали сюди кататися на лижах. Це дуже красива країна з природними пейзажами, де є море і гори, багато сонця – десь 300 з 365 днів сонячні. Вона має багату історію та культурне розмаїття. Я думаю, все це в сукупності формує цю ліванську єдність та ідентичність.

Люди відкриті до Заходу, тому що ми на морі. Але ми близькі до Азії, оскільки знаходимося на Близькому Сході. Навіть у золотому віці, коли багато суспільств після Другої світової війни, зокрема Ліван, відчували це процвітання, мир та єдність, у Лівані не було сильного центрального уряду. Його ніколи не було. У цьому і сила Лівану, і його слабкість. Це одна з причин, чому Ліван зміг вижити у страшну двадцятирічну громадянську війну, яка була такою ж страшною і брутальною, як сучасна війна у Сирії, що розриває, та й вже розірвала, цю країну на частини. Сирії ще буде потрібно років сто, щоб відійти від війни – якщо вона зможе. Ліван відійшов від війни швидко, тому що ніхто не чекав від уряду турботи та захисту. Люди мали лише свою громаду та заможних родичів із діаспори.

РОЗПОВІДАЙТЕ ІСТОРІЇ НА СТОП'ЯТСОТ ЛАЙКІВ

Дарія Мимка

Джерело: [Детектор Медіа](#)

На конференції Friendship in the time of Facebook, організованій Українським католицьким університетом, режисер Андрій Приймаченко, випускник Школи Журналістики УКУ, розповів про прийоми створення історій, які можуть забезпечити успіх не лише в соціальних мережах, але й допомогти журналістам завоювати серце своєї аудиторії.

Яка історія зібрала найбільшу кількість лайків у світі?

У цій історії є чоловік, який рятує світ, жертвуючи собою. Головний герой цієї розповіді - проста людина, яка йде проти усталеного порядку світу. Його вбивають, але він воскресає. Так, це історія Ісуса Христа. Структуру, закладену в Біблії, використовують у багатьох голлівудських фільмах. Популярність таких сюжетів доводить, що більшість населення нашої планети готова сприймати історії саме за таким каноном. Звісно, існують також прихильники арт-хаусу, але їхня кількість буде коливатися в межах статистичної похибки.

Окрім сюжету, важливо розуміти, що хоче чути більшість людей. Кожен із нас, найімовірніше, хотів би мати в компанії людину, яка би розповідала про дешеві авіаквитки й можливості бюджетного та хорошого відпочинку. Також більшість, мабуть, не відмовилася б від знайомого, який би розповідав цікаві жарти та розважав вас із друзями.

Цільова аудиторія не залишиться від вас осторонь, якщо історії насамперед міститимуть корисну для неї інформацію й поліпшуватимуть настрій. Перша з двох функцій є основною і з'явилася ще задовго до історії про Христа. Найперші розповіді прадавні люди залишали у формі печерних малюнків, і вже тоді вони несли корисну інформацію.

Не менш важливою є мета таких історій. Кризь призму розповідей люди прагнуть показати частинку себе та своїх переконань. Сильні історії справляють потужні враження, впливають на думки інших. Тому, розповідаючи цікаві історії, ми збільшуємо власний соціальний капітал. Чим більше вигідних соціальних зв'язків ми здобудемо завдяки нашим розповідям, тим більші вплив та владу будемо мати над іншими людьми.

Drama king

Основою цікавої історії є конфлікт. Інакше кажучи, в основі цікавого журналістського матеріалу має лежати конфлікт, який ще можна назвати драмою.

Звернімося до класичного визначення драми як літературного жанру, де можна виділити два критерії цікавих історій. По-перше, в основі сюжету кожної драми в умовах постійної напруги розвивається конфлікт. По-друге, герої-переважно звичайні люди. Тому мистецтво оповідати цікаві

історії можна назвати драматургією.

Історія неможлива без головного героя, а цікава історія - без антагоніста. Це персонаж, який є ворогом головного героя. У фільмах роль антагоніста не завжди відіграватимуть люди. Наприклад, у кінострічках про підкорення гірських вершин протагоніст може протиставлятися силі стихії. Історія без антагоніста - це лише чергова історія успіху, яка швидко набридає. Чим сильніший спротив головному герою, тим цікавіша історія.

Принцип конфлікту можна і треба переносити в журналістські матеріали. Хоча іноді це може бути досить небезпечним. Режисер, який знімає художній фільм, із легкістю може розділяти героїв на поганих та хороших. Журналіст не мав би вказувати цього читачу або глядачу, залишаючись об'єктивним. Конфлікт може відбуватися між аудиторією та самою історією, їхніми переконаннями, між очікуванням від історії та тим, що відбувається в реальності.

Серед усіх жанрів найважче конфлікт розвинути в інтерв'ю, хоча й тут можна створювати шедеври. Один із тих, кому вдається майстерно розвивати конфліктні теми, - журналіст Роман Скрипін.

В інтерв'ю з тодішнім заступником гендиректора НТКУ Валідом Арфушем Скрипін порушив одну з

основних заповідей журналіста: він відповів на зустрічні запитання гостя. Для деяких журналістів це може виглядати як мінімум незвично, але тільки тому, що вони звикли до моделі, в якій журналіст - це підставка під мікрофон, яка стоїть і лише киває головою, погоджуючись з усім сказаним. Зі свого боку для гостя інтерв'ю перетворюється на можливість виговоритися.

У конфліктному інтерв'ю важливо побудувати чітку драматургію. У випадку інтерв'ю з дуетом АннаМарія Роман Скрипін на початку досліджує ситуацію, розпитуючи про музику. Із реакції на репліку Скрипіна щодо питання про початок Другої світової війни стає зрозуміло, що Анна та Марія поняття не мають, до кого вони прийшли на ефір. Пізніше ведучий розуміє, що співачки прийшли на кримськотатарський канал, але не усвідомлюють, чому в ефірі звучатиме розмова про Крим. Тому в цьому випадку Скрипін фактично зірвав джекпот. Яким би геніальним музикантом не був ваш співрозмовник, більшість розмов про музику нецікаві, оскільки більшість людей не розуміються на музиці, проте абсолютну більшість цікавлять конфлікти.

Дивіться всередину

Одне із завдань оповідача - викликати емпатію читачів до головного героя. Цього ефекту можна досягти за допомогою інсайту - інструменту, який найбільше люблять застосовувати в маркетингу. Він будується на простих асоціаціях та не потребує додаткового роз'яснення, тому що присутній у житті кожного з нас.

Інсайт зазвичай апелює до емоцій та справляє найбільше враження на аудиторію. Водночас це досвід, який би хотіла мати ваша цільова аудиторія, й герой, яким би хотів бути кожен. Наприклад, усі хочуть, щоб їх поважали за власну роботу. Універсальною річчю стає й вияв поваги до певних професій.

На цьому відео не проморолик американської армії, а реклама пива, знята на піку війни в Афганістані. Важко уявити американця, який на той час міг би відмовитися від підтримки американського військового.

У використанні інсайту важливо не вдаватися до пафосних тверджень. Це має бути щось маленьке, потаємне та близьке кожній людині. І хоча люди переконані, що вони особливі, більшість людей мають дуже схожі мрії, бажання та відчуття.

Тому замість ретранслювати ідеалізовану історію успіху, яка буде далекою від читача, знайдіть вектор, у якому аудиторія побачить власні бажання чи емоції. Інсайт - це також про меседж, який є важливим для ваших читачів. Найчастіше ми поширюємо в соціальних мережах саме ті історії, які відповідають нашим переконанням.

ETSI DEUS NON DARETUR - РЕЛІГІЯ, СЕКУЛЯРНІСТЬ ТА ДЕМОКРАТІЯ

Андрій Гриниха
Джерело: Zbruc.eu

Хосе КАЗАНОВА - відомий соціолог релігії, професор факультету соціології Джорджтаунського університету, старший науковий співробітник Берклійського Центру релігії, миру та світової політики, член ради Міжнародного інституту етики та проблем сучасності (IIECI). Зовсім нещодавно у Видавництві УКУ вийшов переклад вибраних статей та есеїв професора під назвою "Релігія в

сучасному світі: плюралізм, секуляризація, глобалізація."

Під час конференції *Friendship in time of facebook*, яку організовував факультет суспільних наук УКУ, нам вдалось поговорити з Хосе Казановою про те, в якій кореляції перебувають релігія, модерність і сучасна демократія? Що таке деприватизація релігії? І чому приклад єзуїтів важливий для розуміння глобалізації?

- Протягом останніх 50 років на Заході було прийнято говорити про “кінець сакрального”, відхід від релігії, секулярність як необхідний етап модерності. У цьому сенсі Зігмунт Бауман також говорив про “плинну модерність”, де немає нічого певного, де усе піддається сумніву... З іншого боку, Ви, професоре, а також інші інтелектуали говорите про “повернення до релігійності” чи “повернення до метафізики”. То в яких категоріях нам характеризувати сучасні суспільства Заходу?

- Я не використовую терміна “повернення до релігії”, тому що, по суті, релігія нікуди не зникала для того, щоб знову повертатись. Також немає серйозних підстав говорити про відродження релігійності у Європі, але, з іншого боку, ми бачимо, що релігія у публічній сфері набуває все помітніших обрисів. Переосмислюючи цей досвід, ми були переконані, що європейські процеси та впливи стануть глобальними та нормативними для усіх і решта країн будуть просто їх наслідувати. Звісно, американський досвід досить суттєво відрізняється від європейського. Ми звично говоримо про американську винятковість, але не зважаючи на це, в модерну епоху Європа була “законодавцем моди” та зразком для наслідування. Усе, що ідейно продукувалося в Європі, згодом фактично поширювалося усім світом. Останні

20-30 років показали, що Європа значною мірою втратила цю першість і більше не є в авангарді політичної, економічної та ідейної впливовості.

Також я хочу сказати, що сучасні дискусії у Європі відбуваються радше навколо проблематики “постсекулярного суспільства”, аніж “відродження релігійності”. Нещодавно у Вашингтоні, в Бібліотеці Конгресу США, відбулася наша спільна дискусія з Юргеном Хабермасом та Чарльзом Тейлором. Перший з них використовує термін “постсекулярне суспільство”, а другий аналізує сучасність в термінах “секулярна доба”. Я наголосив на тому, що насправді вони обоє використовують ці терміни для окреслення одного й того самого феномену. Мова йде про сучасну ситуацію, коли ми помічаємо вдаль співжиття релігійного та секулярного плюралізмів. Відкриття цього феномену співіснування секулярного і релігійного показали, що відома теорія про те, що секулярна доба цілковито витіснить релігійність з публічної сфери, була помилковою. Сучасний західний світ живе в умовах цього співжиття двох видів плюралізму - секулярного та релігійного.

- Властиво, саме Ви були чи не найбільшим критиком так званого секулярного, чи світського, бачення релігії...

- Тому що є два види секуляризму - ідеологічний секуляризм, який є теорією історії, згідно з якою людство а priori має здійснити революцію чи стрибок від релігійних вірувань та релігійної свідомості до ідеалу модерного раціоналізму. Цей ідеологічний підхід є емпірично та нормативно неправильним і сумнівним. З іншого боку, політичний секуляризм робить спробу на державному рівні секуляризувати суспільство.

Вечірня дискусія:
“Глобальні
комунікації,
міжрелігійний
діалог та дружба”

Проте існує також явище, яке я називаю "необхідною секуляризацією." Цей процес має позитивні конотації, адже в цьому випадку секулярні держави на законодавчому рівні надають можливість свободи совісті та віросповідання як для "віруючих", так і для "невіруючих". Крім того, в таких суспільствах жодна з релігій не має переваги над іншою, а сам уряд займає нейтральну позицію щодо світогляду громадян, незалежно від того, релігійні вони за своєю суттю чи секулярні.

варто хоча б згадати праці таких авторів, як Річард Докінз.

- В контексті цього тривають також запеклі дебати, чи модерність є радикальним розривом з релігійністю, чи радше це продовження релігійності, але вже у нових формах...

- Я розпочну з того, що соціологія як наука є, по суті, теорією модерності, а сам процес модернізації базувався на ідеологічному

Саме таку ситуацію я називаю секулярною добою, в умовах якої живе сьогодні більшість європейських суспільств.

Я також хочу сказати про сучасний антирелігійний атеїзм на Заході, який відчуває серйозну загрозу через властиво це переосмислення релігійності, про яке я згадував. Історія західного атеїзму не була надто агресивною щодо релігій, адже існувало позитивістське переконання про закономірне відмирання релігій і релігійної свідомості у майбутньому. Історія, так би мовити, мала б цілковито належати секулярній і раціоналістичній свідомості. Проте ми помічаємо, що доволі потужна атеїстична думка відчуває загрозу втрати своєї непевної першості і від цього факту стає агресивнішою,

фундаменті розриву з традицією. Отож, це було частиною ідеологічного процесу, де модерність знаходила свою легітимацію через протиставлення і заперечення традиції. Це помилкова самоідентифікація, адже при більш безсторонній візії ми легко помічаємо, наскільки християнство і модерність взаємопереплетені у багатьох площинах. Тому для мене очевидним є те, що модерність і релігійність перебувають не в стосунку розриву, а радше в ситуації взаємної трансформації.

Розкажу вам відомий анекдот про Північну Ірландію.

На кордоні солдат зупиняє мандрівника і запитує його, католик він чи протестант. Мандрівник категорично помахав руками і сказав, що він атеїст. Солдат, явно втрачаючи терпець і

навівши зброю, прокричав - тож який ви атеїст, католицький чи протестантський?

Отож, немає якогось абстрактного атеїзму, це завжди якийсь конкретний атеїзм, що заперечує божественність. В конкретному випадку - це заперечення Бога, але щонайважливіше - це властиво християнське заперечення Бога. Ми можемо сказати, що це метафора постхристиянського суспільства і постхристиянського секуляризму.

- Продовжуючи цю ж тему, Ч. Тейлор говорив про "віру без церковної приналежності" (believing without belonging...)

- Ця теза спричинила дебати в середовищі соціологів. Він говорив про "віру без церковної приналежності"... Люди не асоціюють себе з жодною з Церков, але зберігають релігійні вірування, цінності чи віру у життя після смерті. Своєю чергою, Грейс Дейві (Grace Davie) висунув твердження про "приналежність без віри" (belonging without believing). Ми живемо у посткатолицьких чи постангліканських суспільствах, де люди або не вірять, або ж не належать до жодної Церкви. До прикладу, в скандинавських країнах багато людей належать до так званих національних церков, але маємо великий сумнів, чи їхня приналежність

підкріплюється релігійною вірою. Схожу ситуацію бачимо у Росії, де більшість громадян ідентифікують себе з Російською православною церквою.

- Повертаючись до модерності, наскільки модерність є результатом внутрішніх релігійних динамік?

- Ми маємо декілька теорій щодо цього. Одна з них говорить про те, що модерність є ерессою і єретичним розривом з традицією. Також ми маємо Просвітницьку позицію, де модерність звільняє нас від традиції. І нарешті остання, ми можемо окреслити її як гегельянську - модерність постає як процес внутрішньої секуляризації християнства, що крокує поруч із науковою революцією та розвитком модерних демократій.

Думаю варто також згадати підхід Макса Вебера, якого цікавило, наскільки релігійність пов'язана з духом капіталізму, науковою революцією та розвитком сучасних демократій. Отож, це питання досі збуджує у середовищі дослідників серйозні дискусії.

Я б хотів, властиво, наголосити на глобалізації модерності. Це те, що Ч. Тейлор називає глобалізацією іманентних рамок сучасної науки, політики, національних держав. Фактично усі ці інститути функціонують за принципом "навіть якщо Бога немає" (etsi Deus non daretur), тобто за своєю суттю є цілком секулярними. Але люди, які належать до цих інституцій, - науковці, політики, управлінці, вони можуть досі вірити у Бога чи у певну трансцендентність. Навіть якщо ми перебуваємо у цих "іманентних рамках" і виконуємо свої обов'язки за принципом "так ніби Бога немає", ми зрештою можемо все одно залишатися віруючими. Отож, цим прикладом я б окреслив найважливішу рису секулярної доби - самі інституції є секулярними, але люди, які до них належать, можуть бути або віруючими, або ні.

- Ми усвідомлюємо, наскільки складним концептуально є термін секуляризація. Також очевидно, що західне християнство певним чином навчилося співіснувати з цим процесом і приймає його як реальність. Але чи існує усвідомлення, що фінальною метою секуляризації є "смерть Бога"?

- Звісно, ми маємо цілу плеяду ідеологів, які підтримують ідею радикальної секуляризації.

Ми чудово знаємо про інтенції комунізму щодо релігії. Крім того, важливо розуміти, що це не тільки західна ідея. Якщо розглянути варіант китайського комунізму, то легко побачити, що він теж дуже войовничий щодо релігійності. У цьому сенсі ми бачимо, як ідея секуляризації глобалізувалась завдяки комунізму і марксизму, а ті, своєю чергою, були натхненні позитивістським дискурсом XIX століття.

У таборі так званої секулярної думки також є серйозні розбіжності щодо ставлення до релігії. Одні вважають, що релігія в силу історичного прогресу має відмерти сама собою - і властиво в такому розумінні релігія не сприймається як серйозна проблема. З іншого боку, ми помічаємо агресивний секуляризм, який розглядає релігію як загрозу і, відповідно, прагне відтіснити її на маргінеси суспільного життя. Антирелігійний секуляризм також набув рис політичного проекту, адже бачить у релігійності загрозу для секулярного системоустрою.

Якщо ми дуже узагальнено поглянемо на ісламський світ, то побачимо там сильні антисекулярні та антимодерні тенденції. Найтрадиційніші мусульманські суспільства не просто борються проти секулярних тенденцій, а й також відкидають принцип "іманентних рамок", вони не приймають такого соціально-політичного устрою, що функціонував би так, "наче Бога немає". Їхні інститути повинні жити згідно з Божою волею.

- Модерні інститути, про які Ви говорите, не потребують сьогодні божественної легітимації. Проте ми помічаємо, що вони активно апелюють до таких категорій, як

свобода, відповідальність, людська гідність, які, по суті, своїм корінням сягають саме релігійних цінностей...

- Згідно з теорією Карла Шмітта, усі модерні політичні теорії є секуляризованою версією християнських принципів чи християнської теології. Отож, кристалізація світського та політичного ідеалу породила своєрідну політичну теологію, що породжує суверенність індивіда та спільнот разом із принципом модерного розуміння свободи - кожна людина є вільною і володіє свободною волею. Значною мірою ці чесноти укорінюються у християнстві. Концепт свободи волі не надто помітно представлений у грецькій філософії, проте є однією з найважливіших категорій у християнстві. Ми можемо до певної міри стверджувати, що сучасні політичні чи секулярні принципи первісно репрезентують як принципи теологічні. Тому, властиво, краще розглядати модерність як процес трансформації традиції.

Все частіше ми приходимо до усвідомлення, що у нашій глобальній епосі кожна з країн стає до певної міри модерною, що, своєю чергою, передбачає їхню вестернізацію. Мене особисто дуже цікавить приклад єзуїтів, які фактично ініціювали процес глобалізації ще перед глобальною західною модернізацією і західною гегемонією. Ми маємо усвідомити, що сучасна глобалізація є продовженням західних модернізаційних процесів.

- Той факт, що соціальні і політичні інститути артикулюють згадані нами цінності, чи означає він, що сакральні сенси важливі знову?

- Тут ми можемо торкнутися теми прав людини. Первісно, категорії прав людини поширювалися серед протестантських спільнот Англії часів Реформації, які не бажали належати до жодної з Церков і поширювали серед своїх прибічників ідеї релігійної свободи. Протягом довгого часу Католицька церква відкидала принципи релігійної свободи та захисту прав людини, адже вони асоціювалися із впливами Французької революції.

Вже значно пізніше Католицька церква стала активним захисником цих цінностей, використовуючи теологічний концепт сакральності людської особистості, згідно з якою людина створена за образом і подобою Божою. Тільки у середині 60 років XX століття за результатами II Ватиканського собору була прийнята декларація *Dignitatis humanae* (Про людську гідність), яка з богословської точки зору обґрунтувала важливість принципу релігійної свободи.

Варто також згадати про Еміля Дюркгайма, який передбачав, що теїзм та релігійна свідомість з часом зникнуть, а їхнє місце займуть своєрідний культ індивідуальності або ж якась універсальна "релігія" для усього людства. До певної міри він мав рацію, проте не міг передбачити, що католицизм з часом виступить із захистом та легітимацією концепту прав людини. Отож, ми не бачимо "смерті Бога" в буквальному сенсі, а радше трансформацію релігій, їхню модернізацію в напрямку легітимації дискурсу про права людини.

- Сьогоднішній дискурс про права людини не надто апелює до своєї укоріненості у християнській традиції. Ба більше, моментами він набуває загрозливих динамік...

- Варто розуміти, що люди і надалі готові підтримувати права людини як універсальний принцип, але справді існує нерозуміння того, що ці принципи виникли у дуже особливому контексті. Те, що претендує на універсальність, мусить підтримувати абсолютна більшість. Концепт захисту прав людини є західною ідеєю, і очевидно, що численні незахідні суспільства не приймають його. Проте цікаво, що де б не відбувалася боротьба за демократію, рівність чи свободу, поруч із цим завжди крокують

також ідеали прав людини. Сьогоднішні релігії сперечаються у тому, хто з них більший захисник прав людини. Навіть іслам...

Моє перше справжнє знайомство з ісламом відбулося на конференції, яку організовували феміністки, котрі сповідують іслам, на тему викликів фундаменталізму у Малайзії. Отож, ми бачимо, що в ісламі також існують рухи, які стверджують, що іслам є прекрасною релігією, адже бореться за свободу жінок. Це частина дуже складних процесів навколо дискурсу про права людини, що показує можливість глобалізації та культурних обмінів у сучасному світі.

- А як щодо радикальних релігійних проявів у сучасному світі? Маю на увазі фундаменталізм і також тероризм...

- Я завжди наголошую на тому, що термін фундаменталізм є проблематичним, адже є сумніви щодо його аналітичних спроможностей, а крім того, його означення також є суперечливими. Я використовую термін деприватизація релігії або релігія у публічній сфері. Істина в тому, що присутність релігії у публічній сфері може бути позитивною у тому сенсі, що вона підсилює громадянське суспільство, демократію, добробут і так далі.

З іншого боку, релігія може вести до утисків та конфліктів, але це уже емпіричне запитання, яке потребує розгляду кожного окремого прикладу.

Я також не стверджую, що приватизація релігії - це добре явище, але я впевнено виступаю проти тих, хто заявляє, що релігії повертаються у формі фундаменталізму. Я наголошую на тому, що релігії відроджуються і цей процес зміцнює громадянське суспільство. Я позиціоную себе щирим прихильником демократії, плюралізму та громадянського суспільства. І якщо релігія може підсилити ці інститути, то я почуватимуся щасливим. Я не думаю, що варто ставати віруючою людиною тільки через те, що релігія корисна для демократії.

Питанням взаємовідносин релігії і демократії займатимуться соціологи. І я сподіваюся, що вони робитимуть це максимально нейтрально, без наперед заданих схем, де релігія постає як суто позитивне чи негативне явище.

Панельна дискусія
“Відродження
публічного
майданчику: релігія
та дружба”

(НЕ)СПРИЙНЯТТЯ ІНШОГО В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОГО РЕЛІГІЙНОГО ПЛЮРАЛІЗМУ - ПІДСУМКИ ДИСКУСІЇ

Тетяна Калениченко

Джерело: [Аналітичний Центр УКУ](#)

Толерувати іншого та проявляти добросусідство, розуміти та конструктивно вирішувати виклики, що постають перед демократією, зберігати тонкий баланс міжрелігійного плюралізму, транслюючи цінності релігійної свободи з рівними правами для всіх. Це може звучати як ідеалістичні перспективи або підсумки продуктивної дискусії, що відбулась в рамках міжнародного симпозиуму на базі Київського Центру УКУ в понеділок, 4 березня.

«Ми намагаємось створити майданчик для вільного обговорення глобальних викликів, що постають перед Церквою сьогодні. Це, зокрема, можливість почути з перших вуст про конфронтацію та пошуки відповідей за умов релігійного плюралізму», - запросив учасників дискусії проректор та директор Інституту історії Церкви УКУ Олег Турій.

Симпозіум та круглий стіл стали нагодою для зустрічі та обміну думками провідних міжнародних спеціалістів та українських фахівців за організації Аналітичного Центру УКУ, Міжнародного Інституту етики та проблем сучасності, а також Берклі Центру з вивчення релігії, миру та міжнародних відносин Джорджтаунського університету, США (Berkley Center for Religion, Peace and World Affairs, Georgetown University) за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» та посольства Швеції в Україні.

Балансуюча демократія секулярної держави

Наша глобальна ера була описана раніше Чарльзом Тейлором як «секулярна доба», але під секулярним малась на увазі плюралізація релігії, розпочав соціолог релігії, професор Хосе Казанова. За своєю суттю ця теорія на практиці виглядала як визнання релігійної свободи у вимірі індивідуального права – права на свободу особистого вибору. За останні 15-17 років міжнародна спільнота випрацювала три головні принципи: індивідуальне право релігійної свободи, секулярна держава з системою західного права та визнання факту релігійного плюралізму – що свідчить про реальність глобального гуманізму.

Практично це означає, що не групи чи інституції мають права, а кожна людина, яка їх складає. При цьому секулярна держава – це держава, що не контролює та не загрожує релігії, але її метою є захист права людини на релігійну свободу. Тобто жодна релігія не має бути

привілейованою, а релігійні меншини мусять бути захищеними. По суті держава дистанціюється від релігійної спільноти, щоб дати свободу, але може бути поруч, щоб захистити її права. Дослідник нагадує, що кожна демократія має балансувати між гарантіями свободи та покараннями за порушення меж та законів. В цьому є дві опори: немає абсолютного права, що може перекрити право іншої людини; кримінальні дії в ім'я релігії мають бути покарані як кримінальні дії: «криміналізувати треба не саму релігію, а релігійні групи. Загрозою тут виступає не сама релігія, а її використання та поведінка вірян».

Україна є найбільш плюралістичним суспільством в Європі, переконаний професор. Замість західно-європейського формату однієї національної церкви та релігійних меншин, Україна має релігійний плюралізм, який за ліберального законодавства дає свободу для розвитку релігійного ринку та конкуренції на ньому.

На думку Казанови, отримання Томосу було важливим не для захисту свободи, але щоб протистояти тезі РПЦ про те, що Україна є їхньою канонічною територією. Але важливо зберегти попередній баланс та залишити ПЦУ на рівних правах з усіма: «Я завжди стверджував, що релігійний плюралізм – це те, що захищає українську демократію. В Україні діє конкурентний релігійний

ринок, де деномінації розвиваються разом». Принципово, за його словами, не забувати про 12% українців, які хочуть залишатись у Московському патріархаті – і у них є повне право там бути, а держава не може змушувати чи загрожувати їм, аби це змінити. Натомість міжрелігійний діалог має йти від самих приходів, а особливо в ньому є потреба для обговорення взаємин між УГКЦ та ПЦУ.

«Таким чином, в Україні залишаться три церкви, - прогнозує дослідник. – одна, що лояльна до першого Риму – Ватикану; до другого Риму – Константинополя та третього Риму – Москви. І їм треба жити як сестринським церквам – от на що варто сподіватись як на результат отримання Україною автокефалії».

Релігійний плюралізм, як вважає професор В'ячеслав Карпов, є головною описовою теорією, що водночас визначає певні норми співіснування. Що трапиться з релігійним лібералізмом та куди приведе ця теорія? Важливо вводити поняття не лише толерантності, а й толерування. Саме толерування визначає динаміку поняття – дію – передбачає виміри того, хто толерує і кого толерують, а також ставить нові виклики перед владою, що постає у пошуках балансу: «ми можемо толерувати особисто певного мусульманина, але не толерувати групу мусульман як таку».

За словами Карпова, Росія перевстановлює імперську систему вибіркової толерантності, де десекуляризація проводилась владою зверху – як розпорядження відновити певні релігійні групи та переслідувати інші. В Україні, навпаки, десекуляризація рухалась знизу, через відновлення релігійних традицій в суспільстві самими людьми, через що зросла як

плюральність релігій, так і толерантне ставлення до них.

Неоднозначність релігійного вибору українців та нового ландшафту можуть показати дані останніх опитувань, вірить соціологиня та викладачка Києво-Могилянської академії Олена Богдан. Порівняння стало можливим завдяки новому дослідженню, яке провели спільно SOCIS, KMIC та Центр Разумкова у січні 2019 року, де опитали близько 11 000 респондентів. За цими даними, 70,7% українців визначили себе як православних, 8,8% - просто православних, 6,9% греко-католиків, 1,3% римо-католиків та 1% протестантів і 0,4% представників нехристиянських релігій. Проте, в масштабах України 1% може означати суттєву кількість вірян. Пані Богдан вказує на цікаве неспівпадіння релігійного самовизначення та інфраструктури – тобто кількості зареєстрованих та активних релігійних організацій. Так, за даними Департаменту у справах релігій та національностей Мінкульту зареєстровані 18 119 православних громад і аж 8 788 протестантських (хоча згідно опитуванню їх дуже мало). Окрім такої невідповідності, привертає увагу інша категорія людей – ті, що називають себе «просто православними» або «просто християнами». Якщо до отримання автокефалії та створення ПЦУ 19,4% (дані 2016 року) визначали себе як просто православних, то цифри за січень поточного року виросли вдвічі: 38,4% просто православних, 43,9% вірних ПЦУ та 15,2% УПЦ МП.

«Часто люди не розуміють юрисдикційних змін, - пояснює соціологиня. – Вони йдуть до найближчої церкви за рогом, яка їм відома та знайома люди... Церква в їхньому розумінні – це не громада людей, а певна будівля». Так само досить знач-

ним залишається відсоток православних, які не вірять у життя після смерті (тільки 50-60% серед тих, що визначились православними, підтвердили цю віру). За її словами, це вказує на культурну афіліацію, на відміну від протестантських та греко-католицьких громад, де практика та розуміння основ віри є визначальними.

Толерування іншого та практика дипломатії

Професор Шон Кейсі з Берклі Центру з вивчення релігії, миру та міжнародних відносин мав великий досвід дипломатичної роботи та обіймав унікальну посаду, яка була створена для нього державним секретарем США Джоном Керрі – відповідального за справи релігії. «Американці вміють добре робити одну справу – погрожувати вказівним пальцем, приговорюючи, що треба робити краще, - іронізує він. – У нас дуже сильна кисть, але ніхто не любить бачити цей палець, направлений на себе. Це не дуже ефективна стратегія для змін, як і кричати на когось».

Дипломат пригадує, що спершу спеціалісти міжнародних відносин боялись залучати релігію до справ та порядку денного, немов «секуляризаційна теза застрягла в головах дипломатів». Якщо західна дипломатія продовжить говорити, що «ми не займаємось релігією», то вона втратить доступ до багатьох країн.

З досвіду д-ра Кейсі, існують кілька інструментів, що можуть суттєво допомагати у дипломатії з релігійними лідерами. По-перше, важливо показуватись релігійним лідерам та бути відкритими для них – інакше не буде зв'язку чи зустрічі. По-друге, робити своє домашнє завдання – тобто дізнаватись про те, з ким ви маєте справу і який релігійний контекст цієї

країни чи регіону у підготовці до зустрічі. Також розмова неможлива без демонстрації поваги та правдивої гостинності. Додатково цінно розуміти та визнавати минуле, але не залишатись у ньому: «Якби під час зустрічей з мусульманськими лідерами я б виправдовувався щодо політики Штатів, ми б нікуди не прийшли – це немов бити піньяту, яка гойдається в ту чи іншу сторону. Ми не прийдемо нікуди, якщо будемо нескінченно захищатись чи повчати інших. Натомість моя мета – зрозуміти та побачити їхню перспективу, почутії, у чому допомагає мистецтво правильних запитань та уважного слухання».

Показовим прикладом для Шона стала зустріч Папи Римського Франциска та держсекретаря Джона Керрі, коли відчувалось, що дипломатичні пріоритети обох співпадають на 80%. Ця модель, певен він, могла б бути прикладом для релігійних лідерів усього світу – роботи над спільними пріоритетами та пошуку спільних точок дотику. «Дипломатія – це не уникання складних питань, а їхнє обговорення та ініціювання дій. Набагато важче залишатись в діалозі з тими, кого б нам легко було проклясти – і це дуже складно. А ви продовжуєте говорити, щоб контролювати свій імпульс несприйняття, щоб зрозуміти «іншого». Це не швидка робота, а робота протягом поколінь», - підсумовує він.

Наративи релігійної свободи можуть відрізнитись, нагадує нардеп та соціолог релігії Віктор Єленський. Так, зі сторони Росії, релігійна свобода – це свобода, що спускається зверху і доступна обраним. Натомість український наратив – це релігійна свобода як свобода від російського домінування. Практично вона тримається на двох стовпах: релігійного плюралізму та релігійної конкуренції. Українське

православ'я більше відкрито для інших, тому що воно не є визначальним для ідентичності українців, на відміну від інших пострадянських країн. Тому, певен дослідник, збереження плюралізму та інтенсивна конкуренція між релігійними групами – це ключ до розуміння процесів в Україні.

Показовим прикладом уваги до церкви минулого року стало те, що слово «Томос» обійшло за кількістю запитів у пошуковиках

іншого не як нижчого, а як рівного. «Наш досвід мандрів дозволяє прийняти іншу людину як мандрівника, - певен дослідник. – Релігійним лідерам важливо розуміти, що ніхто не є господарем – ми всі мандруємо і це дозволяє бути на рівних з іншими мандрівниками та проявляти гостинність до них».

У міжрелігійних стосунках ситуація ускладнюється тим, що ми зустрічаємо «іншого» не як людину в потребі, якій треба допомогти, а як багатого, що

навіть «біткоїн» та «євробляхи». Віктор Євгенович підкреслює, що держава свідомо того, що новостворена ПЦУ не є зібранням святих чи янголів, а тому є над чим працювати. Проте, дійсних законів достатньо для того, щоб забезпечувати баланс. «Нова конфесійна конфігурація, - пояснює він. – може стати викликом для релігійної свободи, але загалом цьому може допомогти культура різноманітності. Ситуація може змінитись, якщо ПЦУ стане в позицію, що загрожуватиме іншим деномінаціям».

Розуміння толерантності можна збагатити поняттям гостинності, додає доктор філософських наук, богослов Роман Соловій. Фокус на гостинності дозволяє розширити межі прийняття іншого, де ми приймаємо

просить розуміння. Тобто потрібно створити для нього простір у нашій свідомості, аби почути та зрозуміти. Радикальна гостинність кидає виклик релігійним організаціям – чи можуть вони творити у співпраці, а не у ворожнечі: «Гостинність передбачає, що «інший» завжди залишається трохи чужинцем. Це обмін між тим, хто дає, і хто бере, сама суть в процесі обміну. Це взаємозалежність релігійного життя і відповідь на виклик у створенні глобального суспільства загальної поваги».

Виклики та нагоди українського контексту

Ситуація, що розгорталась навколо отримання автокефалії та створення ПЦУ в Україні мала різні сторони. З досвіду архієпископа Ігоря Ісіченка, ситуація виглядала анахронічно, коли запрошення на Собор єпископам висилали

представники облдержадміністрацій, а президент презентував Томос. Йому це нагадало процес створення кон'юнктурної структури, що має бути лояльною до влади, а не церкви, що має поєднувати людей. За його словами, необхідно відпрацювати юридичні механізми захисту релігійної меншості – про що свідчать провальні спроби УАПЦ захистити патріархію через суд.

Іншим викликом з останніх подій стала риторика, що лунала під час IV Всеукраїнського Форуму Сім'ї. Отець Георгій Коваленко зазначає, що ця вона

нагадала йому риторику Руського миру, хоча він сам є багатодітним батьком і виховує онуків, але вважає її неприйнятною. Це може свідчити про зароджування право-консервативного руху з радикальними закликами. Тобто одним з викликів релігійного контексту в Україні є також і фундаменталістські засади, які підтримуються правими рухами, і загальновідомо, ким фінансуються.

Другий виклик стосується можливого державного православ'я, про що свідчить ситуація навколо богослужіння у святій Софії. Священик сподівається, що переговори між архієпископом Святославом Шевчуком та митрополитом Епіфанієм завершаться тим, що вони спільно зроблять заяву про вирішення ситуації: «На що ми витрачаємо виклик і нові

можливості, коли на Церкву звернуло увагу все суспільство? Ми рахуємо: 300, 357, 400, 402... Чи впізнаємо ми в цьому Євангеліє?» Цей виклик міг би стати нагодою, за його словами, для розвитку соборності – створення того Собору, що обговорює реальні виклики, бо Церква так само потребує громадянського суспільства, тільки з орієнтацією на слово «громада». Церква має ставати частиною спільноти, а не залишатись у гетто, тому що «вінчально-погребальний кооператив вигідний усім».

Сюжет отримання Томосу був одним з найяскравіших з часів отримання Україною незалежності, ділиться релігійна журналістка Катерина Щоткіна. За все її професійне життя вона не бачила такої кількості фейків та пропаганди, яка супроводжувала цей процес. Владі та деяким церковним діячам вдалось настільки мобілізувати суспільство, яке не дуже цікавиться темою релігії, що на Томос дивились мільйони очей. Пані Щоткіна зіткнулась з тим, що як тільки увага стала максимальною, вся інформація стосовно самого процесу переговорів стала засекреченою, а в закритому інформаційному просторі ширились неймовірні чутки.

На її думку, викликом є відсутність культури говорити про релігію чи релігійність – тому що це не приймається у суспільстві. Потрібен той рівень спілкування, коли ми можемо довіряти один одному в релігійному виборі, враховувати приналежність один одного та не впадати у судження. Хоча з минулого року про церкви почали говорити масово, щоправда, поки на рівні баталій у фейсбуці. «Все, що ми протиставляємо імперії, з якої тікаємо – впадає у національні категорії, - ділиться Катерина. – Ми ж маємо плекати солідарність навколо певних проектів – як це робив Майдан навколо ідеї євроінтеграції. Зараз дуже вдалий момент для Церкви, яка знаходиться під софітами. Для успішного прогресу ПЦУ потрібно шукати форми солідарності. Боюсь, що в мову національностей ми вкладаємо надто вузький сенс. Нам треба створити спільноту і навчити її говорити зі світом».

«Після падіння Союзу у нас досі діє анархічне суспільство, - вважає дисидент та громадський діяч Йосиф Зісельс. – Це досі перехідний час, поки кристалізується щось більш структурне. Я в Томосі не бачу такої загрози – я йому радію – скільки ризики державної церкви. Бо не тільки

держава може приватизувати Церкву, а й Церква – державу. Ми б хотіли зберегти свободу та рівність. Я не погоджуюсь з тим, що Томос – це втручання держави у справи релігійні, але треба звертати на це увагу і бути на сторожі».

Питання рівності є викликом і для муфтія ДУМУ «Умма» Саїда Ісмаїлова. За його спостереженням, в релігійному середовищі досі є ті, що рівні, і ті, що «рівніші». Хоча закони є одними з найкращих у світі, на практиці вони застосовуються не так, якби хотілось. На його думку, є «вища ліга» релігійних організацій, яка представлена у Всеукраїнській Раді церков та релігійних організацій, з якою зустрічаються представники влади і вони їздять делегаціями за кордон, але є й чимало тих релігійних спільнот, які до неї не входять. «Постає питання: чому існує коло привілейованих релігійних організацій і є ті, що мають бажання до них приєднатись, але не можуть? Всі мають бути почутими на одному рівні з іншими інституціями», - зауважує шейх.

Навчання мистецтву діалогу має бути головним пріоритетом, певна професорка Людмила Филипович. Це навчання має стати загально

громадською справою, куди всіх варто заманювати, а не залишатись на рівні поодиноких ініціатив. Сам діалог мав би масштабуватись – перейти від рівня місцевих релігійних лідерів до єпископів, що допоможе концептуалізувати саму ідею діалогу.

Ключове питання, що залишається після глибинних дискусій, є дилемою: як виклики перетворювати на нагоди, про що питає викладачка КНУ ім. Шевченка Ірина Фенно. Для цього варто згадати розуміння Еріха Фромма – що таке знати і що таке бути. І якщо у випадку Томосу ми вже знаємо, що це таке, то як бути з ним – це тільки початок шляху спільного пізнання.

«Церква має усвідомити, що вона діє на рівних правах серед інших представників громадянського суспільства і має діяти ширше, конкурувати за увагу людей, - підсумовує о. Георгій. – Церква має говорити про минуле з майбутнім поколінням, що потребує мистецтва слухання. Важливо навчитись не говорити про віру, а жити вірою. Нам вже досить говорити, настав час демонструвати».

ВІДРОДЖЕННЯ ПУБЛІЧНОГО МАЙДАНЧКУ: РЕЛІГІЯ ТА ДРУЖБА

Розмова Шона Кейсі та Хосе Казанови

Дискусія між Шоном Кейсі, директором Берклійського Центру релігії, миру та світової політики та Хосе Казанова, старшим працівником цього ж центру. Розмовляли про відновлення публічного діалогу, в тематиках релігії та дружби.

Бесіду модерував Роман Назаренко, керівник офісу ректора УКУ.

СПОВІЛЬНИТИСЬ І ЖИТИ РЕФЛЕКСИВНО

Орися Грудка
Джерело: Zbruc.eu

Пітер Маккормік – французький філософ, член Міжнародного інституту філософії у Парижі та Королівського Товариства Канади, а ще – давній друг Українського католицького університету, з яким співпрацює понад 10 років. Зокрема, членом ради Міжнародного Інституту етики та проблем сучасності, де вийшли друком три збірники його есеїв.

У своїй філософії Маккормік розмірковує про соціальну відповідальність, етику, емоційний та естетичний виміри життя. А у спілкуванні він – життєрадісна, відкрита, експресивна і зичлива людина. Про те, як поєднувати товариськість та рефлексивність, а ще – індивідуальність і взаємозалежність з іншими у власному житті, – ми поспілкувалися із філософом під час його візиту на конференцію «Дружба в добу Фейсбуку», що відбулася на факультеті суспільних наук УКУ.

- Ви наголошуєте про важливість емоційного виміру життя, який люди тяжіють недооцінювати. Які негативні наслідки спричиняє концентрація лише на раціональному досвіді?

Історія, яку я перекажу колезі, – непогана. Вона хронологічна і логічна. Але насправді мій досвід значно багатший. Не усвідомлюючи цього, я раціоналізував те, що насправді сталося. Мій дуже емоційний друг сказав би: «Ти бачив?! Ну ні, ти бачив?!.. І вона так сміялася!». Він дуже емпатична людина і, розповідаючи, буде розмашисто жестикулювати, вираз його обличчя змінюватиметься. Що я можу зробити, щоб доносити цю

- Ми як люди весь час діємо – окрім часу, коли спимо. Наш мозок рефлексує те, що ми чинимо, і постійно в нашій голові звучать якісь думки. Коли ми починаємо про щось говорити, то помічаємо за собою, що шукаємо слова. У цьому процесі ми їх не дуже фільтруємо і тяжіємо до того, щоб не надто наголошувати на своїх почуттях.

Коли перед інтерв'ю ми побачили маленьку кількамісячну дитинку моєї доброї подруги, ви помітили миттєву захоплену реакцію з мого боку. Я міг би розказати про цей випадок своєму колезі – і тоді я незумисне буду фільтрувати деякі з моїх почуттів. Я не фокусуватимуся на тому, що відчував, хоча й відчував багато речей. Натомість буду розповідати раціональну історію – хто ця дитина, яка вона, звідки знаю її маму. Я забуду про свої почуття – про те, що я усміхався, що малюнок усміхався.

історію емоційно? Я можу сповільнити історію або говорити не просто хронологічно. Ще одна важлива річ – слова, які я обираю. Вони не репрезентують того, що я насправді бачу. Коли я говорю, що дитина була весела, я не кажу, що її очі розширилися, а кутики уст піднялися в усмішку. Це не через те, що я соромлюся – просто аналітичний мозок так розвинений, що я не зважаю на це.

Я думаю, що наслідком цього перенаголошення раціональних деталей є величезне незважання на емоційний вимір життя. Це важливо, що дуже спонтанно вчора я побачив свою подругу. Я чув у своїй голові фразу «Вона чудова». Але їй я би сказав «Чи можу я зробити вам комплімент?», бо як професор в університеті маю бути з цим обережним.

Проте неухважність до емоцій, закладена зокрема у сучасній мові, призводить до надмірної раціоналізації життя. Судження про досвід замінюють важливі виміри самого досвіду. Бо випадок, що я як батько двох доньок, з якими маю багато щасливих, а іноді болісних спогадів, побачив маленьку дитину, пробуджує у мене багато емоцій.

А ще ми часто занадто легковажимо судженнями про емоції інших. Ми кажемо – ось він корисливий, а він як машина, а той – легковажний. Ми судимо. Та чому взагалі ми аналізуємо чужі особистості? Усі ці речі залежать від культури. Перестаньте

порівнювати людей між собою. Щось люди роблять свідомо, а щось ні.

- А як і які емоції мотивують працювати у філософії – у Вашому випадку і назагал?

- У житті ми починаємо свій вибір із певного набору спроможностей – соціальних, генетичних та інших. Коли діти розвиваються, ми помічаємо певні патерни характеру – але не можемо наперед однозначно сказати, що буде лише так, або так.

Я маю екстравертний характер. Я люблю людей, люблю взаємодіяти з ними. У хлоп'ячому віці я був дуже експресивним. Але в якийсь момент у моєму характері також з'явився і рефлексивний бік. І це було поєднано із тяжінням до перебільшень, тож я перебільшував дії інших. Я завжди розповідав, як хтось почувається. Коли з'явилася інша сторона моєї особистості, я став свідомішим і рефлексивнішим, ніж мої однокласники.

У 13 років я вчився в єзуїтській школі. Мене навчали найхолодніші і найсуворіші люди, яких я коли-небудь зустрічав. Кожен з учнів за замовчуванням ставав членом католицького клубу. Тож 15 хвилин на день ми мали читати духовну книжку – класику Середньовіччя «Про наслідування Христа», – а потім звітувати про виконане завдання в спеціальному зошиті. На відміну від інших книжок, ця мене дійсно привабила – і пробудила мою рефлексивну природу. Мої друзі на це не зважали, бо не були такими медитативними, як я. А я часто зупинявся і думав, що люди мають робити, як у певних випадках краще вчинити. Виходить, я почав займатися філософією через цих єзуїтських викладачів.

Багато людей пішли іншим шляхом. Моя подруга – танцівниця і вона має певний тілесний інтелект, у піаніста творчий інтелект, а в мене словесний. Люди обирають свої життєві шляхи генетично чи через умови, у яких виростили.

- У своїх есеях Ви багато пишите про соціальну відповідальність і те, що індивід постійно прагне бути незалежним, але засадниче невіддільний від суспільства. Що це каже про стосунок індивіда до інших і соціальну відповідальність?

- Я, рефлексивна людина, не можу морально відділити себе від інших. Думаю, це концептуальна

помилка вважати, що сутність людини – індивід. Я вважаю, що сутність людини – залежна істота. Немає жодних способів цього уникнути – ані біологічних, бо ми всі починаємося з наших мам і тат, ані філософських.

Які наслідки це має для суспільства? Якщо випробування, через які проходять інші люди, є такими гострими, що я не можу залишатися осторонь, то я маю взяти ініціативу. Це не означає, що я маю стати соціальним активістом, – це передбачає, що я не маю заперечувати соціальних проблем. Бо це означитиме заперечення частини себе.

Людина існує у взаємозв'язку з іншими людьми. Взаємозалежність і є моєю сутністю. Популярна боротьба за індивідуальність – це підхід до життя, у якому на першому місці я сам. Цей підхід дуже дієво руйнує людей, бо ізолює їх; поглиблює те, що ми називаємо самотністю, і збільшує негативний наратив про старіння-вмирання і безвихідь.

Для того щоб інкорпорувати свою незалежну і взаємозалежну природу, ми маємо бути уважними до інших людей і того, що вони роблять – особливо у випадках суспільних лих і соціальних змін. Можливо, ми не можемо весь час волонтерити у місцях, де наша допомога потрібна, – хоча я думаю, що кожен має там бути певний час свого життя. Але ми маємо не забувати про своє привілейоване становище і визнавати, що інші люди не мають

можливості рефлексувати власну ситуацію. Як на мене, що більше ви рефлексуєте, то більше відповідальності маєте.

Люди, так би мовити, довірені одне одному. Ми належимо комусь іншому, тобто кимось обмежені. Кожен в житті відповідальний за когось. Хто цей хтось? Це залежить від ваших глибоких інтимних переконань.

Мені була доручена любовна турбота за певними людьми у моєму житті. Декого з них я вибрав, принаймні, думаю, що вибрав, – свою дружину, дітей; декого я не обирав, як-от батьків. Але я відповідальний за тих, хто мене оточує.

- Продовжуючи тему сучасних суспільних викликів, Ви також говорили про нашу епоху як Час втрат. Що слід робити задля того, щоб вирішити глобальні проблеми, з якими ми зіткнулися?

- Те, що особисто можу зробити, – це опублікувати ще одну книжку есеїв і дати виклик читачеві не погоджуватися зі мною. Я пропоную йому чи їй: ось моя думка про бідність, а це моя думка про міграцію; ця про зміну клімату, а тут про фундаментальні філософські питання. Я не знаю всього, але певні

речі здатен донести. Можу запропонувати концепт або кілька, можу відрізнити поняття зміни клімату й ідею зміни клімату, а також пояснити читачеві причини та рішення багатьох екологічних питань, подати їх у структурованому порядку та зробити аргументованими.

Даючи це людям, я кажу: «Це для вас, це те, що я роблю». Хоча ви й не мусите цього робити, коли ви все-таки читаєте мої думки, ви приносите мені задоволення. А коли ми розмовляємо – ви вже у моїх думках. Це означає, що ви дуже важливі для мене. Потім, коли я пишу свої есеї, я згадую про вас і тисячі інших людей, яких знаю.

Я намагаюся запропонувати щось людям, тому що я пов'язаний із ними. Я ділюся своїми турботами. Наприклад, про те, що ж сталося з пташками у Парижі – та й навіть у полях та селах? Їх поменшало, бо побільшало котів, які з'їдають пташок. Або про те, як поширилися пестициди. І ось є молоді сім'ї, жінки і чоловіки, які безплідні. Звідки це? Одна з найбільш причин – пестициди, які взаємодіють з нашими організмами, бо якість їжі дуже змінилася.

- Що кожен може зробити, аби докластися для вирішення цих глобальних проблем?

- Один із універсальних способів вирішити ці проблеми – жити рефлексивніше. Наші життя мають бути сповнені роздумами про те, як саме ми їх пробуємо. У сучасному світі нас надто багато всього відволікає. Цього понад міру. У нашому житті забагато Фейсбуку, забагато консюмеризму.

До молодих людей, про яких я багато думаю і говорю, у мене є рекомендація. Вам трохи більше двадцяти років, у вас є час і можливість, то чому би вам не поїхати в інше суспільство? Наприклад, в Непал. Поїдьте туди щонайменше на рік і вчиніть щось дике – як-от станьте на певний час монахом. У деяких західних суспільствах багато людей проводять кілька місяців як асистенти монахів.

Ви маєте змінити свої звички, які дуже часто шкідливі. Як ви можете це зробити? Буддистський храм змінює ваші звички – це один із варіантів. Але це важко. Люди не хочуть цього робити, вони хочуть лише мати машину і добру роботу – щонайменше молоді люди, яких я знаю. Я поважаю цей вибір, але цього не досить.

Тож якщо можете поїхати – зробіть це. Чому б не покинути все вдома і не стати щасливим десь там? І сповільнитися. Перестати говорити про все на світі, а просто поїхати і допомагати іншим людям.

Український
Католицький
Університет

ХТО МИ?

Факультет суспільних наук

Соціологія

Бакалаврська програма
"Соціологія"
- Кафедра Соціології
- Соціологічна лабораторія

Етика-Політика-Економіка

Бакалаврська програма "ЕПЕ"
- Кафедра політичних наук

Медіакомунікації

Магістерська програма
"Медіакомунікації"
- Кафедра Медіакомунікацій
- Онлайн "Radio 412"

Школа журналістики

Магістерська програма
"Журналістика"
- Кафедра Журналістики
- Студія
- News Room

Школа права УКУ

Магістерська програма
"Права людини"
- Кафедра теорії права та
прав людини
- Центр верховенства права
- Юридична клініка

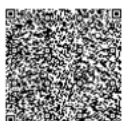
Інститут лідерства та управління УКУ

Магістерська програма "Управління
неприбутковими організаціями"
- Кафедра управління та
організаційного розвитку

Школа публічного управління УКУ

Магістерська програма "Публічне
управління та адміністрування"
- Кафедра державного управління
- Львівський регуляторний хаб

ДЕ НАС ЗНАЙТИ?

ПІДТРИМАТИ

